

A Bartók Béla útra néző főhomlokzat napjainkban;
lent a főhomlokzatot díszítő nőalakok (Thaler Tamás felvételei)

A főhomlokzat eredeti megjelenése (MÉM MDK, Könyvtár)

6-os számú (korábban Barabás utca 6-os szám)³²⁹ épületének mása, kisebb változtatásokkal. A szintén Fischer és Maróti Géza együttműködése révén létrejött épületdízshangsúlyosabb részletei az ablakokat közrefogó páros nőalakok. Ezeket a korai Jugendstilre jellemző, realiztikusan megjelenített növényi ornamentikák kísérik.³³⁰

A ma zöldre festett homlokzat horizontális jellegét hangsúlyozza a földszintet lezáró, erőteljes, fehér színű övpárkány. A vertikális elosztást pedig az, hogy az alapsíkból a két szélső és a középső három traktus az emeleteken a homlokzat alapsíktjától kicsivel beljebb helyezkedik el. Ugyancsak a függőleges hatást erősítik a második és negyedik traktusokon elhelyezett első és második emeleti íves zárterkélyek, valamint felettük a harmadik emeleti erkélyek. Ezen épületrészek felett eredetileg két, íves oromzat tagolta a nyeregtetőt. A koronázópárkány, illetve az azon végigfutó növényi díszítés a két oromzaton is folytatódott. Alattuk apró, íves záródású fekvő nyílás volt látható. Ezekkel egy vonalban, a pártázatok indulásánál levéldíszek kaptak helyet. A tetőzet korabeli formájáról azonban ma már csak egy 1907 körül készült fénykép tanúskodik.³³¹

A második emelet egyenes záródású ablakainak félkörívekkel és szívmotívumokkal áttört korlátja, valamint karéjos

A Gonda-ház homlokzatának részlete, Körössy Albert Kálmán terve, Maróti Géza szobrászati alkotásaival (Thaler Tamás felvétele)

A Sonnenberg-ház kapuzata, Körössy Albert Kálmán terve, Maróti Géza díszítéseivel (Thaler Tamás felvétele)

párkányzata alatt íveket alkotó, gumós növényi ornamentika figyelhető meg. Ugyancsak ezen ablakok felső keretei között, illetve a kidomborodó traktusokon az ablakok felett stilizált bogáncsvirág- (más néven máriatövis-) levél motívumai gazdagítják a homlokzatot. Az egy pontból induló száraz csúcsívet képezve ellentétes irányba hajlanak. Hasonló ornamentika látható a Körössy Albert Kálmán (1869–1955) által tervezett Gonda-, (1904–1905), vagy a Sonnenberg-ház (1904) homlokzatán is, melyek díszítése szintén Maróti Géza nevéhez fűződik. Utóbbi épület portáljának díszítésében más

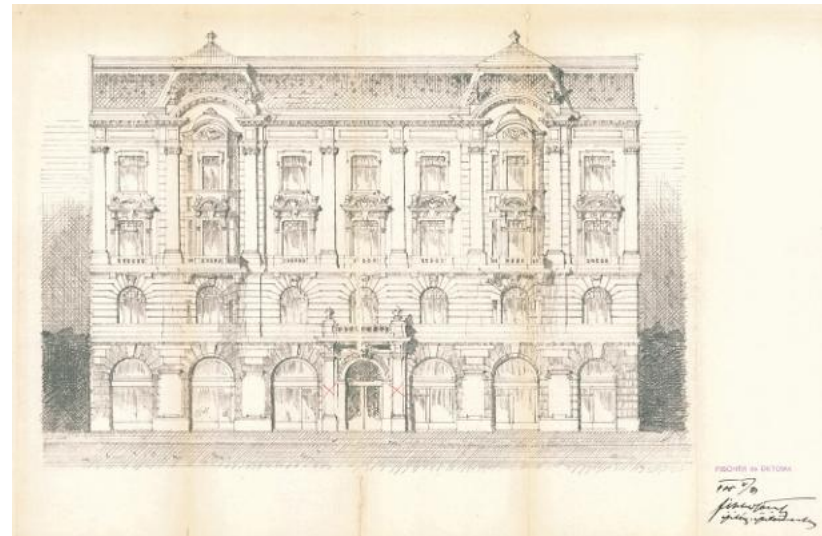
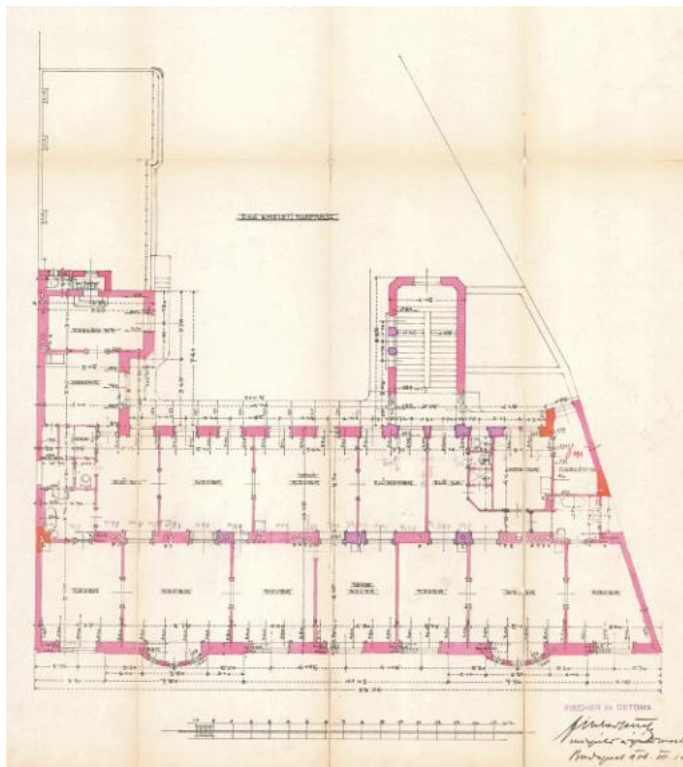
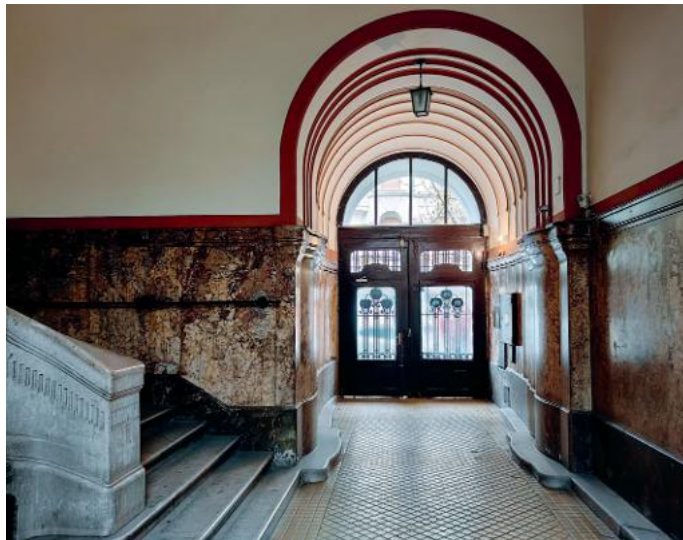
hasonlóság is megfigyelhető. Az itt látható két nőalak ugyanis (akik talán Sonnenberg Imre lányait jelenítik meg) a Bartók Béla úti épület legfelső emeletének erkélyeit közrefogó, egymás felé forduló két nőalakot idézik. Kontraposztban álló könnyed alakjuk mintha a mögöttük húzódó párkányt tartanák, kezeiket egyik válluk felé emelik. Laza, testük mozgását követő, „szélfúttá”³³² ruhájuk alól lábfejük a párkányzat vonalán túlnyúlik. Fonott hajukat rózsák díszítik. Körülöttük folytatódik az ablakok bélletét kitöltő gumós termés vagy bimbószerű motívum. Egy-egy hasonló kis dísz az első és a középső traktusok kosáriréses ablakainak zárókövei mellett is megfigyelhető.

A fent leírt homlokzat – a Bartók Béla út 11–13-as számú épülethez hasonlóan – az 1906-os tervmódosítás eredménye. Az 1905-ben jóváhagyott, ugyancsak öttraktusos, szimmetrikus homlokzat alapvetően a neobarokk stílus képviselője volt. A balkon oldalán egy-egy vázadísz (ahogy a tetőzet több részén is) kapott volna helyet. Itt is megváltozott az emeletek nyílászáróinak formája, díszítése. A második emeleti ablakokat például aediculák emelik ki a terven. Bár a földszint kváderezett síkját ezen a terven is félköríves kirakatablakok tagolják, a homlokzat középtengelyén található főbejáratot gazdagon díszített, a felette lévő balkonnal összekötött oszlopok keretezik.

A tervmódosítás nem csak a homlokzatot érintette. Egyrészt megváltozott a szabálytalan alaprajz – a földszint jobb oldali szárnyát a konyhával együtt kibővítették, illetve a kocsiszín és az istálló közötti kocsimosót és kamrát végül nem építették meg –, másrészt a belső terek, így a pincehelyiségek elosztása, rendeltetése is módosult. Az istálló alaprajzát elforgatták. Az első emelet, a piano nobile két lakása közül a nagyobb, „a legelegánsabb”, nyolcszobás (és cselédszobával, konyhával és fürdőszobával ellátott) lakásba a megrendelő család költözött. A nagy lakás egy részét Dr. Strelinger Sámuel számára rendelővé alakították át, váróteremmel. A kisebb lakás négy szobát foglalt magában, ugyancsak konyhával, cselédszobával és fürdővel. A második és a harmadik emeleten már két-két hatszobás lakást alakítottak ki. Ezeken a szinteken az 1905-ös tervet alig változtatták. A jobb oldali lakások cselédszobája mellé mosdóhelyiséget helyeztek, a padláson a mosókonyhák elrendezését átalakították, továbbá létrehoztak egy szobát mosdóval.

Fischer és Detoma az akkor még a Fehérvári út 51-es szám alatt álló irodájuk szomszédságába két további bérházat tervezett. Az egyiket Detoma Alfonz és első felesége, Bartolotti Ertwegh Emma, a másikat pedig Emma családja számára. Ezek a korabeli Fehérvári út 47-es és 49-es szám alatt álló épületek. A két, mai Móricz Zsigmond körtérre és Bartók Béla útra néző homlokzat, részben az orozatoknak köszönhetően aszimmetrikus. További hasonlóság, hogy mindkét épületet fa fedélzet zárja le. A homlokzatok ornamentikája egészen különbözik egymástól. Míg a mai Bartók Béla út 49-es számú épületé szinte díszíttelen, addig a Bartolotti család számára tervezetten több különböző, akár figurális részlet is megfigyelhető. Az épületek kapualját itt is a Detomákhoz köthető műmárvány burkolat díszíti, az eddig épületekhez képes még több részlettel.

Bár a három egymás mellett álló épület nem egyszerre épült fel, részben díszítéseiknek, másrészt építészeti elemeiknek köszönhetően tulajdonképpen egy koncepció részei – egységet alkotnak.

Fent az 1905-ben jóváhagyott homlokzatterv (BFL); jobbra fent a Bartók Béla út 33. számú épület kapualja (Thaler Tamás felvétele); jobbra az első emelet alaprajza (BFL)

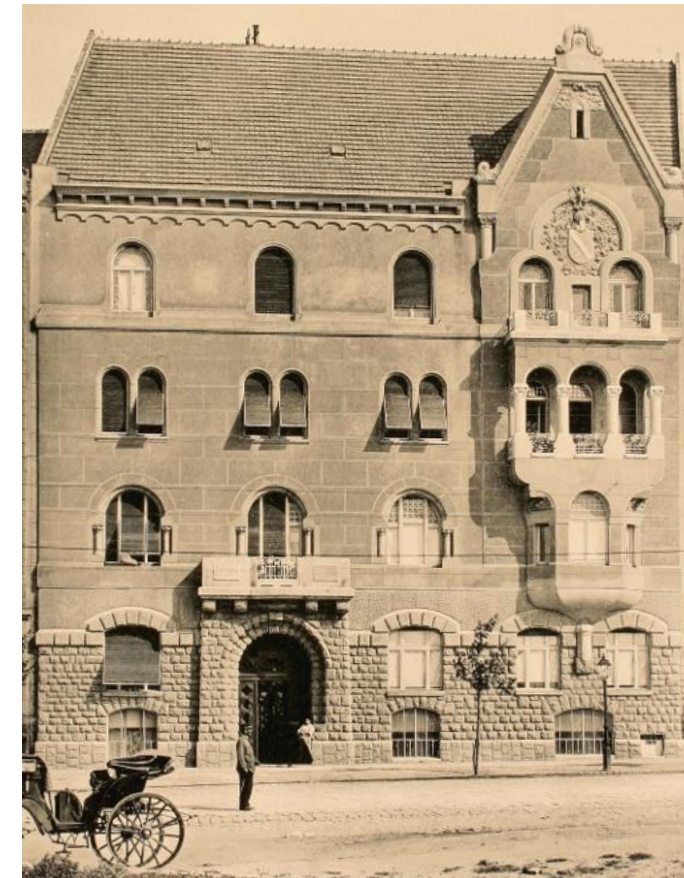

A három bérház mai homlokzata (Móricz Zsigmond körtér 2., Móricz Zsigmond körtér 1., Bartók Béla út 49.) (Thaler Tamás felvétele)

NAGYSÁGOS BARTOLOTTI ERTWEGH EDE ÚR ÉS NEJE BÉRHAZÉPÍTKEZÉSE

[BUDAPEST XI. KERÜLET, MÓRICZ ZSIGMOND KÖRTÉR I.
(I. KERÜLET, FEHÉRVÁRI ÚT 49.)]

Az egykori Fehérvári út 49-es szám alatt álló, háromemeletes lakóház megrendelője, és családjával az első emelet lakója nagyságos Bartolotti Ertwegh Ede (1860–1937)³³³ és neje, szül. Göttlicher Kada Stefánia Gizella³³⁴ (1868–1912)³³⁵ voltak. Bartolotti, a fővárosi közmunkák tanácsánál (1911-től)³³⁶ alkalmazott miniszteri mérnöknek a király 1914. január 25-én a „miniszterelnök előterjesztésére” miniszteri főmérnöki címet és jelleget adományozott,³³⁷ 1926. május 25-én pedig a magyar királyi miniszterelnök miniszteri osztálytanácsossá nevezte ki.³³⁸ 1929-ben a miniszterelnök előterjesztésére a kormányzó miniszterelnöki tanácsosi címet adományozott neki, nyugalomba vonulása alkalmából.³³⁹ Bartolottit valószínűleg nem csak rokonai szálak fűzték a Detoma családhoz. Neve, mint fővárosi mérnök az 1905–1906-os Budapesti Czim- és Lakásjegyzékben a Fehérvári út 51-es szám, azaz a

A főhomlokzat egykor (MÉM MDK, Könyvtár)

Fischer és Detoma cég telephelye alatt szerepel,³⁴⁰ 1913-tól pedig az Építő és Telekértékesítő Rt. tagja.

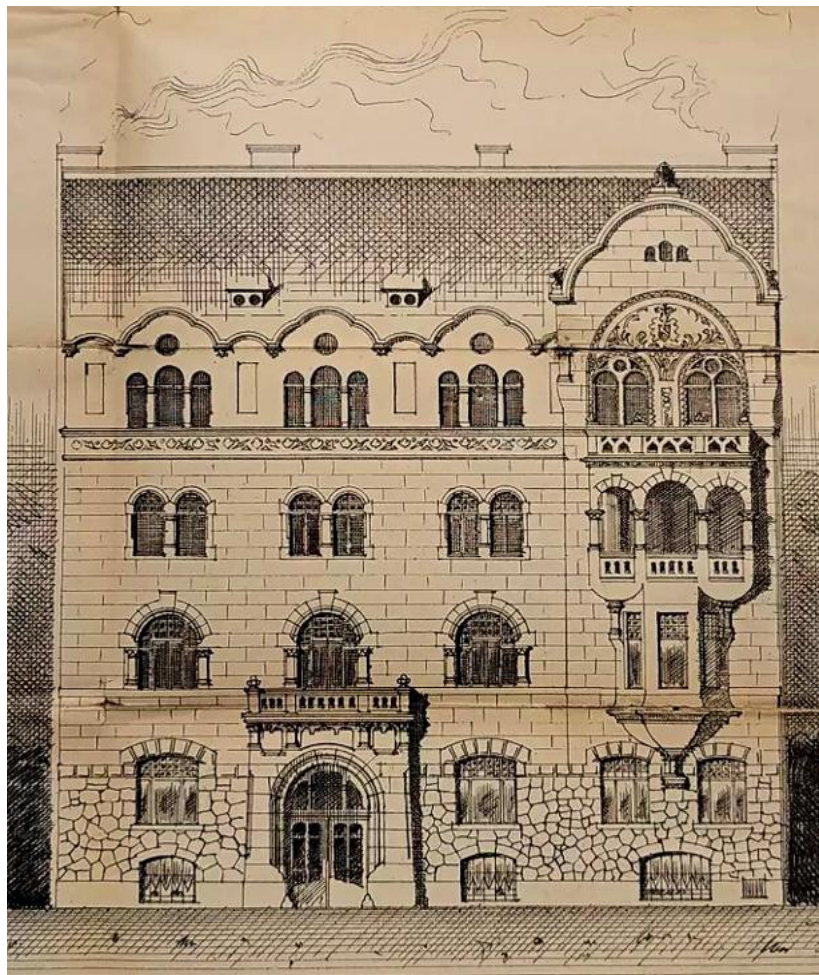
Bartolotti Ede a házra a magánépítési bizottság 1905. július 10-i ülését követően kapta meg az első építési engedélyt.³⁴¹

Érdekesség, hogy Fischer József 1908-ban e házban bocsátott műtermet Akseli Gallen-Kallela (1865–1931), finn festőművész rendelkezésére,³⁴² aki többször is járt Magyarországon.³⁴³

A pár évvel később épült, Fischerék tervezte Kosztolányi Dezső téri tömb épületeihez hasonlóan e homlokzat lábazatát is (egészen a magassípszintig) terméskő burkolat fedi. Az

aszimmetrikus homlokzat díszítésében, építészeti elemeiben egyszerre figyelhetők meg a századforduló és a neoromán stílus építészeti jellemzői. Az utóbbi jellegzetességei a várszerű megjelenés, a földszint terméskő burkolata, vagy a második emelet keskenyebb, félköríves záródású ablakai. Az oromzat, valamint a különféle növényi és állatmotívumok a századforduló művészete, elsősorban a németországi Jugendstil formavilágát idézik.

Jobbra a főhomlokzat napjainkban (Thaler Tamás felvétele); lent az épület homlokzati terve (BFL)

Az utcai homlokzat ablakai szinte egytől egyig félköríves záródásúak, ám igen változatos megoldásokkal: az első emelet három ablakának – melyek közül a középsőhöz egy, a bejárattal „összekapcsolt” kis erkély is csatlakozik – ívei növényi díszes fejezetű törpeoszlopokról indulnak. Ezek az első emeleti ablakok keretezésükkel a már korábban megépült, mai Móricz Zsigmond körtér 2-es számú épületéhez igazítják a homlokzatot.

Ezek felett ikerablakok láthatók, a harmadik emelet ablakai felett pedig a középkorban gyakran alkalmazott ívsoros párkány díszíti a homlokzatot.

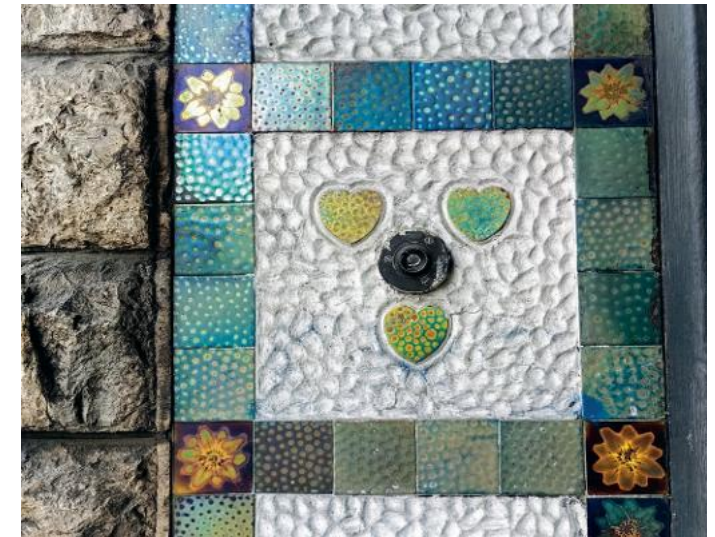
A homlokzat legjellegzetesebb motívuma a toronyszerűen kimagasló, az épület alapsíkjától már a földszint magasságában is kissé előreugró és oromzattal kiemelt traktus, illetve annak részletei. A ma sokszögű oromzat a terv szerint a mellette álló, Móricz Zsigmond körtér 2-es számú épületéhez hasonlóan háromkaréjos keretű lett volna.

Az első emeleten látható zárterkélyt egy szögletes „talapzaton”, gyámkövön álló hármass félörpeoszlopról indított, fordított csúcsos félkolostorboltozat formájú egybefüggő konzol vezet be. A zárterkélyt három ablak (két egyenes és egy félköríves záródású) nyitja meg. Két oldalán az egyenes záródású ablakok feletti csúcsos homorulatban két-két, faágakon ugráló, játszó, a környék fái is gyakran látható mókusalakot

Homlokzatrészlet mókusokkal és a törpeoszlopok baglyos fejezetdíszekkel (Büki Sára felvétele)

Jobbra a bejáratot díszítő eoiznos burkolat részlete (Thaler Tamás felvétele)

Műmárvánnyal díszített kapualj (Thaler Tamás felvétele)

mintáztak meg realiztikus formában. A mókusokat egymás felé hajló lombos fák veszik körül. Ezek, ahogyan a második emelet oszlopait díszítő baglyok is a Jugendstil és a skandináv díszítőművészetben kedvelt, Magyarországon ritkábban alkalmazott állatmotívumok.³⁴⁴ (Érdekesség lehet, hogy mókusok díszítik az innen nem messze található, Kruspér utca 4-es számú, Szabó Jenő és Miakits Károly által 1910-ben tervezett épületet is.)³⁴⁵ E motívumvilággal Maróti Géza is gyakran dolgozott, így például a budapesti Aulich utca 3-as szám alatt álló, Kőrössi Albert Kálmán tervezte Walkó-ház díszítésénél.³⁴⁶ Az első és a második emelet közt a zárterkély oldalt ívesen kiszélesedik, előkészítve a helyet a négy, fejezetükön baglyokkal díszített oszlopnak és a mögöttük húzódó erkélynek. A négy oszlopot boltívek kötik össze egymással, ezt a harmadik emeleti ablakokhoz tartozó erkély zárja le. Az erre nyíló két félköríves és egy egyenes záródású nyílászáró felett, egy ívbe foglalt, virágokkal és indákkal körülölelt címer kapott helyet. Az erkélyek korlátjait is hasonló, indás motívum tölti ki. A címer talán a megrendelő Bartolotti család jelvénye lehet. A címert átlósan szalag osztja két részre, melyekben egy-egy hatágú csillag látható. Felette egy koronás sisak, afelette pedig, az íven egy szárnyait szétáró, fejét oldalra fordító madáralak kapott helyet. A címerrel egy vonalban két, növényi ornamentikával gazdagított fejezetű félörpeoszlopról indul a